

Dr. Öğr. Üyesi Sezai DEMİRTAŞ

Selçuk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Konya/TÜRKİYE
sezai.demirtas@selcuk.edu.tr
ORCID

**“KORKARIM YOL OLUR” ADLI
BEKRİ MUSTAFA FIKRASINI
KIRIK CAM(LAR) TEORİSİ
BAĞLAMINDA OKUMA
DENEMESİ**

EVALUATION OF BEKRİ
MUSTAFA'S JOKE NAMED
"KORKARIM YOL OLUR" IN THE
CONTEXT OF BROKEN WINDOWS
THEORY

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 20.07.2023	Received Date: 20.07.2023
Kabul Tarihi: 27.09.2023	Accepted Date: 27.09.2023
Yayımlanma Tarihi: 31.10.2023	Date Published: 31.10.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Demirtaş, Sezai, ““Korkarım Yol Olur” Adlı Bekri Mustafa Fıkrasını Kırık Cam(Lar) Teorisi Bağlamında Okuma Denemesi”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 9, Sayı 19, Güz 2023, s. 371-378.

Demirtaş, Sezai, “Evaluation of Bekri Mustafa's Joke Named "Korkarım Yol Olur" in the Context of Broken Windows Theory”, *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 9, Volume 19, Fall 2023, p. 371-378.

10.28981/hikmet.1330158

Dr. Öğr. Üyesi Sezai DEMİRTAŞ

**“KORKARIM YOL OLUR” ADLI BEKRİ MUSTAFA FIKRASINI KIRIK CAM(LAR)
TEORİSİ BAĞLAMINDA OKUMA DENEMESİ**

EVALUATION OF BEKRİ MUSTAFA'S JOKE NAMED "KORKARIM YOL OLUR" IN THE
CONTEXT OF BROKEN WINDOWS THEORY

ÖZ

Fıkralar, halk anlatı geleneğinin toplum gerçekliğinden yoğun şekilde beslenen türlerinin başında gelir. Oluştukları/şekillendikleri toplumun sosyokültürel birikimiyle maksimum seviyede etkileşim içinde olan fıkralar, mevcutla (hâlihazır) olması gereken (ideal) arasında yaşamını sürdürmeye çalışan insanların kendilerini ifade etme imkânı buldukları toplumsal bir mecradır. Merkezinde insan-toplum ilişkilerinin yer aldığı bu mecrada, toplumların bir arada yaşaması için gerekli uyumu bozarak insanları huzursuz eden düşünce ve davranışlar kendine yer bulabilir. Toplum düzeninin bozulmasına sebep olan yaklaşımların güldürürken düşündürdüğü, düşündürürken eleştirildiği fıkralar, insanlara açık ve örtük mesajlar verir. Bu çalışmaya konu olan Bekri Mustafa fıkrası da toplum düzenine dair içerdiği mesajla dikkat çekecek mahiyettedir. Korkarım Yol Olur adlı Bekri Mustafa fıkrasının kırık cam(lar) teorisi adıyla bilinen ve suçu önlemek suretiyle toplum düzeninin sağlanmasını amaçlayan kriminoloji teorisinin ortaya koymuş olduğu yaklaşımla birlikte değerlendirildiği bu makale, fıkrada karşılaşılan yaklaşımın kriminoloji teorilerinde bilimsel bir açıklamayla yeniden ortaya konulduğunu gösteren sosyokültürel bir okuma çabasının sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Fıkra, Bekri Mustafa Fıkraları, Kırık Cam(lar) Teorisi.

ABSTRACT

Jokes are one of the genres of the folk narrative tradition that feed heavily on social reality. Jokes, which interact with the society in which they are formed, are a social medium in which people trying to survive between what is and what should find the opportunity to express themselves. In the content of jokes involving human-society relations, thoughts and behaviors that disturb people by disrupting the harmony necessary for societies to live together can find a place for themselves. Jokes, which interact with the society in which they are formed, are a social medium in which people trying to survive between what is and what should find the opportunity to express themselves. The Bekri Mustafa joke, which is the subject of this study, is also noteworthy for the message it contains about social order. This article, in which Bekri Mustafa's joke "Korkarım Yol Olur" is evaluated together with the approach put forward by the criminology theory known as the broken glass theory, which aims to ensure social order by preventing crime, is the result of a sociocultural reading effort that shows that the approach encountered in the joke is re-presented with a scientific explanation in criminology theories

Keywords: Joke, Bekri Mustafa's Jokes, Broken Windows Theory.

Giriş

"İnsan, bireysel varlık gösterebilme yeteneği yanında topluluk hâlinde yaşama gereksinimine ihtiyaç duyan bir canlıdır. Topluluk hâlinde yaşamı ifade eden ve sözlükte "Aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü, cemiyet." (Akalin, vd., 2005, 1993) olarak tanımlanan toplum, bahsedilen bu birlikte yaşam gereksiniminin kavramsallaşmış şeklidir. İnsanın birey olarak sınırlı bir hayat sürmesi, bir arada yaşama kurallarına bağlı bir toplum yapısının oluşturulmasını ve insanın kendisini bu yapı içerisinde gerçekleştirmesini insanlığın devamı için kaçınılmaz kılar. Bu bakış açısına göre, insan toplumsal bir varlıktır ki bu durum onun yaratılış özellikleri ve öz nitelikleriyle ilişkilidir (Sargın, 2009, 157-158).

Genel olarak insanların toprağa yerleşip bir arada yaşamaya karar vermesinden sonra şekillenme sürecine giren toplumsal hayat, aynı zamanda insanın yaşamına da yön vermeye başlar. İnsanların birlikte yaşamaya karar vermesinden sonra, toplum hayatının gerektirdiği gibi yaşamayı da kabul etmiş olmaları, insanlar arası ilişkilerde belirli toplumsal kuralların ortaya çıkmasını beraberinde getirir. Bu toplumsal kurallar, toplumun işleyişini sağladığı gibi belirli bir toplumsal yapının oluşmasına ve ayakta kalmasına da zemin hazırlar. (Sayın, 1993, 11). İnsanların arasındaki ilişkileri düzenlemek üzere oluşturulan kurallar, toplumsal yapı içerisindeki insanların davranışlarını düzenlemek gayesiyle insanın diğer insanlar ve toplumla ilişkilerinde dengelerin sağlanmasına hizmet eder. Toplum yaşamında görgü, ahlak, din ve hukuk kuralları gibi çeşitli adlandırmalarla bilinen bu kuralların; belirsizliği ortadan kaldırma, insanlar arası ilişkilerde yol gösterici olma ve özgürlüklerin çerçevesini çizme gibi işlevleri vardır (Demirkasımoğlu, 2015, 139-154). Her topluma ait belli kültür kodları sayesinde varlık gösteren ve denetlenebilmesi için hukuksal bir yapıya gereksinim duyulan kuralların ilk basamağını asırlarca varlığını sürdüren sözlü hukuk kuralları oluşturur (Dursun, 2016, 54).

Anlaşıldığı üzere toplum yaşamının olmazsa olmazları arasında yer alan ve toplumun sosyal yapısını meydana getiren insanların bir arada yaşama sürecini sağlıklı hâle getiren kurallar, birlikte yaşam kültürünün önemli unsurlarıdır. Geleneğe dayalı toplum yapısının temel dinamiklerinden beslenen söz konusu kurallar, toplum yaşamının dışa dönük yüzü niteliğindeki kültürün oluşum ve gelişimine de katkı sunarlar.

Toplum hayatı ile fıkra türü arasındaki etkileşim

Toplum hayatının dışa dönük yansımaları arasında yer alan kültür, beslediği ve beslediği kaynaklar vasıtasıyla toplumu yönlendirme yeteneğine sahip bir yapıdır. Bu yapı içerisinde kendine yer bulan halk kültürü, toplumun gereksinim ve eğilimleri doğrultusunda şekillenebilme özelliğiyle kültürün değişim ve gelişiminden etkilenir. Mimariden giyim kuşama, halk hukukundan halk hekimliği uygulamalarına kadar oldukça geniş bir yelpazeye yayılan halk kültürünün öğelerinden biri de sözlü kültür ürünleridir. Sosyal hayatın

içerisinde asırlar boyu zamanın şartlarına göre varlığını sürdüren mâni, türkü, ağıt, ninni gibi halk şiirinin türleri yanında, anlatı geleneği yönünde bulunan masal, efsane, halk hikâyesi, fıkra gibi türler ile kalıplaşmış ifadeler ve halk tiyatrosu kültürün söze dayalı unsurlarını meydana getirir.

Sözlü kültürün anlatı türleri arasında yerini alan fıkralar, toplum hayatının canlı bir şekilde kendini gösterdiği metinlerdir. Sosyal hayatın yansımaları durumundaki fıkraların konu kapsamına giren hususlarından biri de insana nesne özelliği veren davranış, nitelik ve kusurlar, yani sosyal hayatla uyum sağlayamayan, toplumun düzenini bozan, insanları huzursuz eden insana özgü her konu, davranış ve düşüncedir (Eker, 2014, 113). Merkezinde insan-toplum, toplum-insan ilişkilerinin yer aldığı fıkralarda, toplum hayatında tesis edilmiş düzeni sarsarak insanları rahatsız eden ve onların huzurunu bozan gerçek olaylar kendine kolayca yer bulabilir (Yıldırım, 2016, 38-39). Anlam ve içerik olarak çok derin ve kapsamlı bir niteliğe sahip olan fıkralar, toplumların sosyokültürel özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayan anlatımlardır (Kasımoğlu, 2017, 70).

Birçok tarihî, coğrafi, biyolojik, iktisadi ve sosyal gerçeğin ya da toplumun çeşitli uygulamalara olan tepkilerinin fıkralara yansımalarının temelinde insanların çeşitli nedenlerle söyleyemediği hususlar için fıkraları bir araç olarak kullanması yatar (Gökşen, 2017: 26). Toplumsal yapının takip edilebildiği fıkralarda; sosyal hayata dair her türlü kabul, uygulama, inanış, ritüel ve insani ilişkilerin kültürel kodlarla örülmüş şekilde metinlere nüfuz etmesi söz konusudur (Sol, 2017, 123).

Gerçek hayattan önemli ölçüde beslenen bir tür olduğu bilinen fıkranın bu özelliği, araştırmacılara söz konusu metinler üzerinden toplum yaşamına dair sosyal ve kültürel okumalar yapma imkânı sunabilir. İnsanı ve toplumu daha iyi anlayabilmek adına değer taşıyan bu okumalarda, toplum hayatıyla ilgili sorunların kaynağı ve çözümü hususunda ipuçları bulmak mümkündür. Kriminoloji alanındaki kırık camlar teorisinin suçu önleme ve toplum düzenini sağlamaya dönük yaklaşımıyla, çalışmanın hareket noktası konumundaki fıkranın birlikte değerlendirilerek tartışma konusu yapıldığı bu makale de sözü edilen minvalde bir okuma niteliğindedir.

Toplum düzeninin sağlanmasına yönelik bir yaklaşım önerisi: "Korkarım Yol Olur"

Toplum düzeninin sağlanmasına dair barındırdığı yaklaşım nedeniyle kırık camlar teorisine ilişkilendirilebileceği düşünülen "Korkarım Yol Olur" adlı Bekri Mustafa fıkrasının metnine geçmeden evvel fıkranın baş kahramanı konumundaki Bekri Mustafa hakkında bilgi verilmesi uygun olacaktır.

Hakkında bilgi edinilen kaynaklar ve etrafında teşekkül eden fıkralara göre, yasaklarla anılan 4. Murat döneminde yaşadığı hatta Sultan Murat'ın nedim ve musahipleri arasında yer aldığı düşünülen Bekri Mustafa, içki yasağının olduğu bir dönemde içkiye düşkünlüğü, sarhoşluğu ve bu hâlinin ortaya çıkardığı mizahi yönüyle dikkat çeken bir fıkra kahramanıdır. Bekri

Mustafa, yasağa başkaldırısı ve yasak yüzünden başına gelen olaylarda değişmeyen duruşu ile yalnızca yaşadığı coğrafyada değil, Türk boyları arasında da tanınan fıkra tiplerinden biridir. Yaşadığı dönemle sınırlı kalmayan şöhreti Araplardan Yunanlara kadar farklı milletlere ulaşan Bekri Mustafa, yaşadığı dönemden başlayıp yüzyıllar boyunca cami avlularından helva sohbetlerine, meyhanelerden içki meclislerine kadar halk belleğinde kendine önemli bir yer edinmeyi başarır (Emeksiz, 2010, 149-153; İnce, 2014, 772-775).

Yaşadığı dönemle sınırlı kalmayan şöhretiyle mizahın sembollerinden biri hâline gelen Bekri Mustafa'nın bu çalışmaya konu olan fıkrası şu şekildedir: *"Boğaziçi'nde ikamet eden bir arkadaşı Bekri Mustafa ile üç arkadaşını bir yaz akşamı mehtap sefası için davet eder. Bir kayığa binen misafirler davetli oldukları yalya gelirler. Bahçede bir müddet istirahat, yiyip içme ve eğlenmeden sonra bir kayığa binerek mehtap sefası için denize açılırlar ve geç vakte kadar eğlenirler. Yalya döndükleri zaman kendileri için hazırlanan odadaki yataklarına uzanan misafirler istirahatete çekilirler. Eski bir bina olması sebebiyle farelere ev sahipliği yapan yalya mumların sönmesinden sonra fareler ortalıkta cirit atmaya başlarlar. Bunların patırtıları arasında bir süre uyanık kalan misafirler, nihayet yorgunluğun tesiriyle uykuya dalarlar. Bir zaman sonra Bekri Mustafa bir nara atarak yataktan fırlar ve bağırp çağırma başlayınca diğerleri de uykudan uyanıp ne olduğunu sorarlar.*

Biri - Aman Mustafa Ağa ne oldun? Seni bir yılan veya akrep mi soktu?

Diğeri - Yoksa yangın mı var?

Bekri - (bağırp çağırmakta devamla) Hayır! Hayır! Ne yılan soktu ne yangın var ne de rüya gördüm. Başıma gelen felaket büyüktür.

- Aman ne oldu! Çabuk söyleyiniz.

- Yatıyordum, henüz uykuya dalmış idim. Bu melun farelerden biri üzerimden, ta burnumun dibinden bıyıklarımın üstünden geçmesin mi?

- Eee! Sonra?

- Sonrası var mı ya? İşte felaket bu!

- Fakat arkadaş sen çıldırdın mı? Bir fare geçmek ile ne olur? Seni ısırdı mı?

- Evet ısırmadı. Bir fare geçmekle bir şey de olmaz, yalnız yol olur diye korkarım. Bugün fare geçer, yarın başkası atlar. Sonra baş alınmaz olur. Bekri'nin bu cevabı üzerine arkadaşları ona hak verirler ve telaşta haklı olduğunu teslim ederler." (Emeksiz, 2010, 176-177).

Yaşanan olay üzerine Bekri Mustafa tarafından sergilenen tavır dikkat çekici mahiyettedir. Bekri Mustafa'nın ifadeleriyle fikranın ana fikri olarak dinleyiciye/okura sunulan husus, basit bir şeymiş gibi geçirtilen olay veya durumların tedbir alınmadığı zaman önlenemez tehlikelere yol açabilmesi ihtimalidir. İlk bakışta pek de dikkate değer gözükmeyen bu olay, yukarıda

çerçevesi çizilmeye çalışılan toplum düzeninin sağlanması noktasında önemli bir mesaj içerir ve bu mesaj kriminoloji teorisi olan *kırık camlar (pencereler) teorisinde* ortaya konulan toplum düzeninin sağlanması ve korunmasıyla ilgili yaklaşımla benzerlik gösterir.

Suç psikoloğu Philip Zimbardo'nun 1969 yılında gerçekleştirdiği bir deneye dayanan kırık camlar teorisi, James Wilson ve George L. Kelling tarafından 1982 yılında Atlantic Monthly dergisinde yayımlanan "Kırık Camlar-Polis ve Mahalle Güvenliği" başlıklı makale ile bir teori olarak anılmaya ve adlandırılmaya başlanır. Kırık camlar teorisinin fikir babası olan Zimbardo'nun söz konusu deneyi sırasında New York eyaletinin kuzeydoğusunda fakir ve suç oranları yüksek bir bölge olan Bronx ile Kaliforniya'da bulunan zengin ve suç oranları düşük bir yer olan Palo Alto'da plakaları olmayan benzer iki araba bırakılır. Bronx'da bırakılan araba ilk on dakika içerisinde vandallar tarafından yağmalanmaya başlanır, 24 saat içerisinde arabanın değerli tüm parçaları sökülür, camları kırılır, döşemeleri yırtılır ve araba çocukların oyun oynadığı bir alana dönüşür. Palo Alto'da bulunan arabaya ise bir hafta boyunca kimse dokunmaz ve bırakıldığı yerde öylece kalmaya devam eder. Bunun üzerine Zimbardo bu arabanın camlarına balyozla zarar vererek tekrar gözlemlemeye başlar. Zimbardo'nun arabaya kısmen zarar vermesinden kısa süre sonra bu araba da vandallar tarafından tamamen yok edilir. Her iki arabaya da zarar verenlerin "saygın beyazlar" olduğu kayda geçer. Bronx'daki toplum yaşamının doğası gereği (bölgede sık sık arabaların terkedilmesi, eşyaların çalınması ve bu durumun kimsenin umurunda olmaması) vandalizm Palo Alto'da olduğundan hızlı başlasa da Zimbardo'nun Palo Alto'da bulunan arabaya zarar vermesiyle (camını kırmasıyla) oluşan durum, orada da vandalizmin hızlı bir şekilde ortaya çıkmasına neden olur (Temir, 2020, 134-135).

İnsanlara 'ne istersen yap çünkü kimse umursamıyor' mesajının verildiği kırık camlarla toplumda herkes tarafından gözlemlenen küçük bozulmalar, eksiklik ve düzensizlikler sembolize edilerek bunların ivedilikle giderilmemesi durumunda zincirleme bir etkiye yol açabileceği ileri sürülür. Kontrolsüz, sahihsiz, bakımsız ve ilgisiz hissi uyandıran yerlerin suç üretimine neden olabileceğine dayanan kırık camlar teorisinde, böyle yerlere karşı önlem alınmasının gerekliliğine vurgu yapılır (Temir, 2020, 135; Doğan - Sevinç, 2011, 30).

Kırık camlar teorisinin temelini oluşturan deneyde suç oranlarının yüksek olduğu bölgeye bir aracın bırakılması ile suç oranlarının düşük olduğu bölgede bırakılmış aracın camlarına zarar verilmesi, toplum düzeninin bozulmasına zemin hazırlayan eylemlerdir. Bu eylemlerden ilkinde araçların sıklıkla terk edildiği bölgeye sahihsiz bir aracın bırakılmasıyla suça meyilli olduğu düşünülen insanların, ikincisinde ise zarar görmeyen arabanın camlarının kırılması suretiyle suça meyilli olmayan insanların suça teşvik edilmesi söz konusudur. İnsanların suç işlemeye veya yanlış yapmaya açık hâle getirilmesi, yaşanan olaylara müsamaha gösterilmesi yönünden konumuzla ilgili fıkrayla benzerlik gösterir. Teorideki terk edilen araba veya kırılan

camlarla fıkrada Bekri Mustafa'nın üzerinden atlayan fare, insanın ve toplumun yanlış düşmesinin ilk adımını sembolize eder. Ayrıca, fıkradaki olayın şahidi durumundaki Bekri Mustafa'nın arkadaşlarının tavrı da üzerinde durulması gereken bir noktadır. İnsanın kendine zararı dokunmadığı takdirde boş verip umursamaz tavır takındığı durumların bir örneği niteliğindeki bu olayda, olumsuzlukların ortaya çıkmasında çevrenin pasif konumda kalmasının sonuçlara pozitif veya negatif yönlü etkisi görülebilir. Bu etkinin pozitif yönde olduğu fıkra metninde, arkadaşları Bekri Mustafa'nın başından geçenleri dinledikten sonra ona hak verirler.

Gelecekte yaşanması muhtemel sıkıntıların önlenmesi adına bir tür ön alma gayesi taşıyan bir bakış açısını yansıtan bu anlayışın izlerine Türk atasözlerinde de rastlanır. "Bir iş için kötü bir yol açılırsa artık herkes o yolu kullanır." (Aksu vd., 2022, 436) şeklinde açıklanan *sıçan geçer, yol olur* atasözüyle, "Büyüyeceği belli olan bir tehlike daha başta önlenmelidir." anlamında kullanılan *yılanın başı küçükken ezilir* (Aksu vd., 2022, 495) atasözü bu anlayışı yansıtır.

Sonuç

1969 yılında gerçekleştirilen deneyden on üç yıl sonra ortaya konulan kırık camlar teorisinin özünü benzerliği dikkat çeken ve Bekri Mustafa adıyla bilinen asırlar önce yaşamış bir fıkra tipine bağlı olarak anlatılan fıkrada karşılaştığımız olay; müdahale edilmediği zaman toplumsal uyumun bozulmasına neden olabilecek olayların/durumların belli bir anlayış çerçevesinde sembolik bir ifadesi niteliğindedir. Toplum düzeninin sağlanması için bir yaklaşım önerisi olarak kabul edilebilecek söz konusu anlayışa göre, insanları ve toplumu olumsuzluğa götürebilecek yollar henüz işin başında iken kapatılmalıdır. Yaşananlar karşısında neme lazımcı bir bakış açısıyla hareket ederek umursamama veya ilgilenmeme durumunun yanlışlığına dikkat çekilen bu yaklaşım örneğinde, mevcut sorunların çözümlerine dair öneride bulunulur. Günümüz toplumlarının da şikâyet edilen sorunları arasında yerini alan söz konusu bakış açısı, sorunları küçükken dikkate almak ve çözmek yerine, onları görmezden gelmenin hatta sorun kabul etmemenin sonucudur. Göz yumma, görmezden gelme, müsamaha gösterme vb. şekillerde verilen küçük tavizlerin birey ve toplum hayatında nasıl büyük sorunlara dönüşebileceğine dikkat çekilen söz konusu fıkrayla küçük de olsa her sorunun çözülmesi gerektiğine vurgu yapılır. Asırlar önce yaşamış bir fıkra tipi olan Bekri Mustafa etrafında teşekkül etmiş fıkrada rastlanan yaklaşımın kriminoloji teorilerinde bilimsel bir açıklamayla ortaya konulmuş olması ise halk kültürünün toplum yaşamından beslendiğini göstermesi yanında, toplum hayatıyla ilgili muhtemel sorunlara çözüm önerileri getirebilmesi yönünden de önem arz eder.

Kaynakça

- Akalın, Şükrü Halûk vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.
- Aksu, Belgin Tezcan vd. *Türk Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022.
- Demirkasımoğlu, Nihan. "Toplum Yaşamında Kurallar: Birey-Kural İlişkisi". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1, (2015), 138-156.
- Doğan, Halil İbrahim - Sevinç, Bilal. "Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme". *Polis Bilimleri Dergisi* 13/4, (2011), 27-53.
- Dursun, Aysun. *Türk Halk Hukuku*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.
- Eker, Gülin Ögüt. *İnsan Kültür Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Emeksiz, Abdulkadir. *Bir İstanbul Kahramanı Bekri Mustafa*. İstanbul: Mühür Kitaplığı, 2010.
- Gökşen, Cengiz. "Türk Edebiyatında Fıkra Türü". *Türk Fıkra Kültürü*. ed. Kürşat Öncül - Songül Çek. 9-29. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.
- İnce, Hilal Gaye. "Bekri Mustafa Fıkralarının Üstünlük Kuramı Bağlamında İncelenmesi". *Turkish Studies* 9/3, 771-776.
- Kasımoğlu, Handan. "Fıkraların Sosyo-Kültürel Açısından Örtük Ölçümlenmeleri Üzerine Değerlendirmeler". *Türk Fıkra Kültürü*. ed. Kürşat Öncül - Songül Çek. 69-82. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.
- Sargın, İzzet. "Toplumsal Düzen Açısından Hukuk ve Devlet". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2, (2009), 157-178.
- Sayın, Önal. "Toplumsal Yaşam ve Toplumsal Yapı". *Sosyoloji Dergisi* 4, (1993), 1-17.
- Sol, Selma. "Fıkralarda Sosyo-Kültürel Hayatın İzleri". *Türk Fıkra Kültürü*. ed. Kürşat Öncül - Songül Çek. 123-137. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.
- Temir, Erkam. "Kırık Camlar Teorisinin Kurum Kültürüne Uyarlanabilirliği". *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi* 4, (2020), 133-144.
- Yıldırım, Dursun. *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.